

Werkvormen in het middelbaar onderwijs.

Welke werkvormen zorgen voor een betere motivatie bij leerlingen?

PGO Maatwerkgroep 2012-2013

08-07-2013

Erwin Reijngoudt - 4022246

Sander Metsemakers - 0230960

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Praktische relevantie	3
Persoonlijke relevantie	3
Theoretisch kader	4
Begrippen: Motivatie	4
Begrippen: Werkvormen	4
Invloed van werkvormen op de intrinsieke motivatie	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Koppeling plezier en motivatie	6
Vraagstelling + hypothesen	6
Context	7
Methode	8
Respondenten	8
Instrumenten	8
Vooronderzoek	9
Opzet van het onderzoek	10
Analysemethode	10
Resultaten	11
Verschillen tussen jongens en meisjes	15
Conclusie en discussie	16
Conclusies/uitkomsten van het onderzoek	16
Gevolgen voor hypothesen	18
Suggesties voor vervolgonderzoek	18
Suggesties voor de praktijk	19
Literatuurlijst	20

Inleiding

Motivatiegebrek van leerlingen vormt een algemeen bekend probleem onder docenten. Dit probleem lijkt hoofdzakelijk voor te komen in 4-havo¹. Hiervoor zijn verschillende oorzaken te noemen. 4-havo is een smeltkroes van verschillende leerlingen, deze stromen namelijk in uit 4-vmbo, 3-havo en 3-vwo. Daarnaast wijkt het bovenbouwprogramma erg af van het onderbouwprogramma, omdat de onderbouw voortborduurde op de lesmethode van het basisonderwijs, terwijl de bovenbouw zich richt op een vervolgopleiding². Tevens krijgen leerlingen te maken met de consequenties van hun profielkeuze, deze kan voor hen negatief of positief uitpakken. Wanneer de profielkeuze een verkeerde is, zorgt deze voor demotivatie van de betreffende leerling³. De grote vraag voor docenten is hoe je leerlingen aan het werk kunt krijgen. Om hier inzicht in te verkrijgen, gaan we in dit onderzoek in op de invloed van verschillende werkvormen op de motivatie van leerlingen. We willen van leerlingen weten op welke manier werkvormen bijdragen aan hun motivatie in de les.

Praktische relevantie

Uit ervaringen op onze praktijkschool is gebleken dat ook hier motivatieproblemen onder leerlingen bestaan. Het schoolmanagement geeft aan dat dit motivatiegebrek op onze havo/vwo-school in versterkte mate in de bovenbouw van havoniveau aanwezig is. Om deze redenen is in de bovenbouw havo al een intern onderzoek gestart naar de mogelijkheden voor het verbeteren van de motivatie van leerlingen. Wij hopen met ons onderzoek een bijdrage aan dit (grotere) onderzoek te kunnen leveren.

Persoonlijke relevantie

Als beginnend docent heb je de keuze uit een breed scala aan werkvormen. Natuurlijk is het zinvol dat een beginnend docent al deze werkvormen leert kennen. Maar welke werkvormen leveren de meeste motivatie op? Ons onderzoek zal een antwoord geven op de vraag door middel van welke werkvormen de leerlingen het liefst onderwezen worden. Aan de hand van de uitkomsten van ons onderzoek krijgen wij inzicht in de voorkeuren van leerlingen voor bepaalde werkvormen, waardoor docenten een idee krijgen over welke werkvormen zij het best kunnen toepassen om hun leerlingen

¹ <http://www.ou.nl/documents/14300/6dc40eca-8fb9-4964-8838-dd1939701cbc>

² <http://www.ou.nl/documents/14300/6dc40eca-8fb9-4964-8838-dd1939701cbc>

³ <http://www.aanvalopschooluitval.nl/userfiles/file/2012/projectverslagaandachtvoorhavisten.pdf>

te motiveren. In het theoretisch kader zullen wij verder ingaan op de koppeling tussen werkvormen en motivatie.

Theoretisch kader

Uit vakliteratuur⁴ blijkt dat de motivatieproblematiek in de bovenbouw havo zodanig groot is dat onderzoek naar de aanpak van dit probleem van belang is. Voordat we overgaan tot de beschrijving van het onderzoek en de uitkomsten zullen wij stilstaan bij het theoretisch kader. Wij zullen allereerst ingaan op de definities van motivatie, zowel intrinsiek als extrinsiek, en van werkvormen zoals wij die voor ons onderzoek hebben onderscheiden. Daarna behandelen we de factoren die van invloed zijn op motivatie en de rol die werkvormen hierbij spelen.

Begrippen: Motivatie

Er is sprake van twee verschillende types motivatie: intrinsieke en extrinsieke (Woolfolk, 2008).

Allereerst zullen wij de definitie van intrinsieke motivatie geven.

Woolfolk benoemt intrinsieke motivatie als de motivatie voor activiteiten voor je eigen prijs of beloning. Verkuyten, Thijs & Canatan (2001) spreken, aanvullend hierop, van intrinsieke motivatie, wanneer een activiteit zelf aanzet tot motivatie. Voor ons onderzoek hanteren wij deze laatste definitie: de manier van lesgeven zet aan tot de motivatie van leerlingen.

Extrinsieke motivatie is volgens Woolfolk de motivatie die voortkomt uit externe factoren, zoals de angst voor straffen of de drang naar beloningen. Ebbens (2008) onderschrijft deze factoren ook.

Voor dit onderzoek is strikt gekeken naar de intrinsieke motivatie, omdat wij willen achterhalen welke onderwijsactiviteiten gewaardeerd worden door leerlingen, zonder dat daar een losse straf of beloning tegenover staat. De extrinsieke motivatie laten wij op basis van deze definiëring dan ook buiten beschouwing.

Begrippen: Werkvormen

Een didactische werkvorm is "de aanpak of het geheel van handelingen waarmee de docent de studenten ondersteunt om de doelstellingen te bereiken."⁵ Werkvormen zijn onder te verdelen in de volgende categorieën: klassikaal, interactie en zelfwerkzaamheid. In de lijn van Hoogeveen & Winkels (2011) richten wij ons in dit onderzoek op vijf werkvormen, namelijk: hoorcollege van de docent; klassikale uitleg met interactie tussen docent en leerling; leerlingen werken zelfstandig aan

⁴ <http://www.ou.nl/documents/14300/6dc40eca-8fb9-4964-8838-dd1939701cbc>

⁵ <https://www.kuleuven.be/onderwijslexicon/index.php?zoeker=Werkvormen>

opdrachten; leerlingen werken in tweetallen aan opdrachten; leerlingen werken aan groepsopdrachten (3-4 personen).

Verschillende types leerlingen en hun motivaties

Een docent kan elke les kiezen uit een enorm aantal werkvormen. Afwisseling van werkvormen is belangrijk om zoveel mogelijk leerlingen tegemoet te komen wat betreft hun leerstijl (Hoogeveen & Winkels, 2011). Aangezien een docent niet aan iedere leerling een aparte werkvorm kan aanbieden, zal hij moeten kiezen. Om zijn keuze voor een werkvorm te vergemakkelijken, onderzoeken wij de mening van de leerlingen over een aantal belangrijke werkvormen en de invloed hiervan op hun motivatie.

Motivatie wordt door docenten vaak gezien als een gegeven waar zij geen invloed op hebben (Ebbens, 2009). Toch bestaan er verschillende manieren om invloed uit te oefenen op leerlinggedrag. Verscheidene literaire bronnen schrijven over de koppeling van werkvormen met motivatie. Zo geven Deci & Ryan (2002) in hun zelfbeschikkingstheorie aan dat intrinsieke motivatie van personen kan afnemen, wanneer er van bovenaf teveel sturing plaatsvindt. Teveel sturing van een docent in de vorm van eenzijdig klassikaal lesgeven zit de ontplooiing van psychologische basisbehoeften in de weg. Hoogeveen & Winkels (2011) maken daarnaast gewag van verschillende leerlingtypes. Zij geven hierbij aan dat docenten bij het aanbieden van werkvormen rekening met deze types moeten houden. Concreet ingestelde leerlingen hebben bijvoorbeeld moeite met de werkvormen waarbij de docent hoofdzakelijk zelf aan het woord is. Dit komt doordat deze leerlingen een zwak voorstellingsvermogen bezitten op deze leeftijd. De motivatie van deze leerlingen wordt dus verminderd door werkvormen waarbij de docent veel eenzijdig klassikaal lesgeeft.

Tevens beschrijven Hoogeveen & Winkels faalangstige leerlingen, die problemen hebben met zelfstandig werken. Zij hebben meer behoefte aan een stapsgewijs leerproces, dat gestructureerd verloopt. Een werkvorm die hier bijvoorbeeld bij zou passen, is het klassikaal lesgeven met veel ruimte voor onderlinge interactie.

Ebbens (2009) onderscheidt verschillende benaderingen die van positieve invloed zijn op de motivatie van leerlingen. Een van deze is de humanistische benadering, die de nadruk legt op de persoonlijke vrijheid en keuze van de leerling en het streven naar persoonlijke groei. Dit impliceert dat de motivatie van de leerling vergroot wordt door werkvormen die hem vrijheden bieden bij de uitvoering van opdrachten. Hierbij kan gedacht worden aan 'zelfstandig werken'.

Zoals hierboven beschreven, vormen werkvormen een concreet handvat voor docenten om hun lessen zo efficiënt mogelijk voor een specifieke doelgroep aan te bieden. De wijze waarop lesstof wordt aangeboden bepaalt dus of leerlingen deze lesstof tot zich kunnen nemen.

Koppeling plezier en motivatie

Hierboven is beschreven hoe de motivatie van leerlingen vergroot kan worden door het gebruik van de juiste werkvormen. Maar hoe kiest de docent de juiste werkvormen? Volgens Boekaerts & Simons (1995) zijn vier verschillende componenten verantwoordelijk voor een betere motivatie van leerlingen, namelijk: nut/relevantie, plezier, inzet/moeite en prestatie. Over het onderdeel 'plezier' is de leerling de uitgelezen persoon om zijn mening te geven. Ons onderzoek wil graag achterhalen aan welke werkvormen de leerling het meeste plezier beleeft. Deze werkvormen moeten volgens de theorie van Boekaerts & Simons tot een verbeterde motivatie leiden.

Vraagstelling + hypothesen

Ons onderzoek richt zich op de volgende vraagstellingen.

Hoofdvraag:

Welke werkvormen zorgen voor een betere motivatie van de leerling voor een schoolvak?

Hypothese: De verwachting is dat de leerlingen de activerende werkvormen (uitleg met interactie, zelfstandig, tweetallen, groepsopdrachten) zullen verkiezen boven de werkvorm waarbij de docent hoofdzakelijk aan het woord is (hoorcollege) (Van Tooren & Becker, 1999).

Deelvragen:

Welke verschillen tussen 2e, 3e en 4e klas-leerlingen bestaan in de voorkeuren voor werkvormen?

Hypothese: Op basis van onze eigen ervaringen verwachten wij dat bovenbouwleerlingen over een hogere mate van zelfstandigheid beschikken dan onderbouwleerlingen en hierdoor een sterkere voorkeur hebben voor werkvormen waarbij zij zelfstandig kunnen werken.

Verkiezen jongens andere werkvormen dan meisjes?

Hypothese: De verwachting is dat jongens een sterkere voorkeur hebben voor het werken in tweetallen en in groepjes dan meisjes. Het idee hierachter is dat jongens minder graag zelfstandig en in stilte aan opdrachten werken⁶.

Context

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden op een regionale scholengemeenschap met twee locaties: een havo/vwo-locatie en een vmbo-locatie. Deze school hecht veel waarde aan samenwerking tussen leerlingen, ouders, bedrijven en de gemeente om goed onderwijs te bieden. Er is dus sprake van een brede maatschappelijke context. De leerling dient niet alleen onderwezen te worden in specifieke vakken, maar moet vooral voorbereid worden op een leven na het middelbaar onderwijs.

⁶ <http://handreikingjongensmeisjes.slo.nl/handreiking/leeractiviteiten/activerend/>

Methode

Respondenten

Wij richten ons in dit onderzoek op havoleerlingen in zowel de onder- als de bovenbouw. Om een eerlijke vergelijking te kunnen maken tussen onder- en bovenbouw, hebben wij ervoor gekozen om het onderzoek af te nemen bij 2-havo, 3-havo en 4-havo. Wij hebben 1e en 5e klassers achterwege gelaten, vanwege de afwijkende schoolbeleving. Leerlingen in de 1e klas hebben nog te weinig ervaring met het middelbaar onderwijs om duidelijk kenbaar te maken welke werkvormen hun voorkeur hebben. En 5e klassers zijn aan het einde van het schooljaar vooral bezig met het afronden van de middelbare school, waardoor hun mening minder representatief is voor een motivatieonderzoek. We hebben per groep twee klassen geënquêteerd, waardoor we uitkomen op een totaal aantal leerlingen van 153 (zie tabel 1). Het hele onderzoek is op de hierboven beschreven scholengemeenschap uitgevoerd.

Klas	Jongens	Meisjes
2-havo	30	27
3-havo	26	24
4-havo	18	28
Totaal	74	79

Tabel 1: Overzicht van aantallen respondenten.

Instrumenten

Het instrument dat gebruikt is, is een enquête (zie bijlage 1). De keuze voor een enquête is gebaseerd op het feit dat hiermee een grote doelgroep op een uniforme manier bereikt kan worden. In iedere klas is de zelfde enquête afgenomen, waardoor de uitkomsten goed met elkaar vergeleken kunnen worden. Een ander voordeel van de enquête, zoals door ons opgezet, is dat de leerlingen duidelijk en snel hun mening kunnen geven over welke werkvormen zij het meest motiverend vinden. Verder is de beperkte lengte van de enquête bevorderlijk voor het serieus invullen hiervan. Een langere enquête zou wellicht de resultaten hebben beïnvloed, omdat leerlingen het dan niet op kunnen brengen om hun concentratie te behouden. Doordat de enquête kort en duidelijk is, is het goed mogelijk geweest om deze in lessen van collega's af te nemen. Leerlingen hebben weinig tijd nodig en begrijpen de opdracht zonder uitgebreide instructies.

De enquête bestaat uit acht vragen. De eerste drie vragen zijn van algemene aard. Zo willen wij weten in welke jaarlaag de leerling zit, van welk geslacht hij/zij is en hoe hoog zijn gemiddelde rapportcijfer voor alle examenvakken (met uitzondering van tekenen) is. We hebben voor deze vakken gekozen omdat de vijf gekozen werkvormen hier op een vergelijkbare manier toegepast kunnen worden. Bij de overige vakken (zoals lichamelijke opvoeding en tekenen), wordt gebruik gemaakt van afwijkende werkvormen, waardoor de vergelijking niet meer opgaat.

Deze vragen zijn van belang om onderscheid te kunnen maken in de resultaten, op klas, geslacht en prestatie. De specifieke vraag naar het gemiddelde cijfer voor examenvakken is gebaseerd op de veronderstelling dat er een mogelijk verschil bestaat tussen de voorkeur voor werkvormen van goede leerlingen en minder goede leerlingen. Het is geen hoofddoel om hier in dit onderzoek uitsluitend over te geven, maar wellicht geven de resultaten toch reden om hier een conclusie aan te verbinden.

De overige vijf vragen zijn per vraag gericht op één van de vijf gekozen werkvormen ('klassikaal', 'klassikaal met interactie', 'zelfstandig', 'werken in tweetallen' en 'werken in groepen'), in lijn met de theorie van Hoogeveen & Winkels. Er is voor gekozen om elke werkvorm door middel van een voorbeeld te omschrijven, zodat de leerling zich hier direct een voorstelling van kan maken en geen eigen interpretatie van een begrip hoeft te maken. Het voordeel hiervan is dat de definities van de verschillende werkvormen door alle leerlingen op dezelfde manier geïnterpreteerd zijn. Het geven van voorbeelden is ter vereenvoudiging van de leerling-enquête. Om die reden is de term 'intrinsieke motivatie' vervangen door 'motivatie'. Wanneer we de term 'intrinsieke motivatie' zouden hanteren, is de verwachting dat leerlingen hierdoor afgeleid raken en niet begrijpen wat er van hen gevraagd wordt. Door de wijze van vraagstelling, over de relatie tussen werkvorm en motivatie, toetsen wij uitsluitend de intrinsieke motivatie en laten we de extrinsieke motivatie, gebaseerd op beloningen en straffen, buiten beschouwing.

In de enquête wordt gebruik gemaakt van een 5-puntsschaal (zie bijlage 1). Er is voor deze schaalindeling gekozen, omdat deze ten opzichte van een 7-puntsschaal eenvoudiger te begrijpen is voor leerlingen.

Vooronderzoek

Ter voorbereiding op het afnemen van de enquêtes, hebben wij de enquête voorgelegd aan zes leerlingen uit 2-vwo. Dit hebben wij bewust in een 2e klas gedaan, omdat deze leerlingen het minst ervaring hebben met dit soort onderzoeksmethoden. Als zij geen problemen met de vragenlijst zouden hebben, was het zeer onwaarschijnlijk dat de andere jaarlagen wel problemen zouden ondervinden. Deze zes leerlingen is gevraagd de vragenlijsten in te vullen en te vertellen welke onderdelen lastig of onduidelijk waren. Drie leerlingen hadden geen opmerkingen, de overige

leerlingen hadden liever gezien dat ze hun cijfer op een half punt in plaats van een heel punt konden noteren. Wij hebben deze aanpassing overwogen en hebben besloten dat de hoogte van de cijfers niet het belangrijkste onderdeel van het onderzoek was. Met hele cijfers krijgen we duidelijkere verschillen in de resultaten, hetgeen het makkelijker maakt om deze te analyseren.

De ingevulde enquêtes hebben uiteindelijk de informatie opgeleverd, die we nodig hebben voor dit onderzoek, waardoor aanpassingen niet nodig zijn geweest.

Opzet van het onderzoek

De respondenten van dit onderzoek zijn allen leerlingen van de school waarop wij werkzaam zijn. Een groot aantal van hen hebben wij zelf in onze klas. De overige leerlingen zijn benaderd via vakcollega's. De leerlingen is van tevoren alleen gemeld dat de enquête onderdeel was van een onderzoek van docenten. Inhoudelijke informatie is niet verstrekt. De vragenlijst sprak voor zich, de leerlingen konden alle vragen dus zelfstandig en individueel beantwoorden. De leerlingen hebben de enquête in alle rust in kunnen vullen, er was geen tijdslimiet bepaald.

Analysemethode

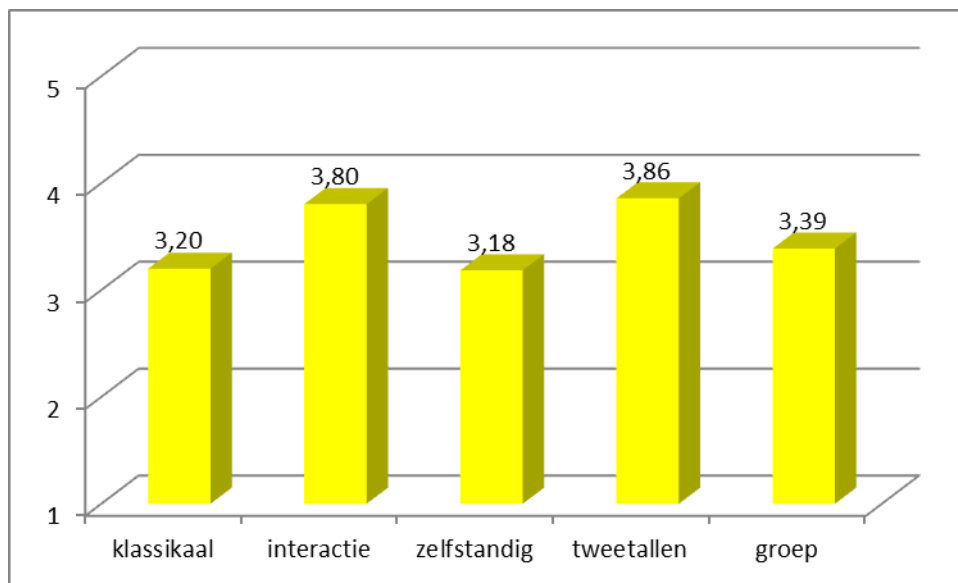
De ingevulde antwoorden zijn door ons verwerkt in Excel-bestanden. Vanuit dit programma zijn vervolgens alle bewerkingen gedaan. Voor dit kwantitatieve onderzoek hebben we frequentieberekeningen uitgevoerd, waaruit scores naar voren kwamen over de relatie tussen de verschillende variabelen. Onder 'resultaten' gaan we hier verder op in.

Alle significantieanalyses zijn uitgevoerd in SPSS.

Resultaten

In dit hoofdstuk zullen we ingaan op de resultaten van ons onderzoek. Daarbij zullen we allereerst de verschillende voorkeuren voor werkvormen van alle geënquêteerde leerlingen laten zien. Vervolgens zullen we een onderscheid maken tussen de verschillende klassen. Uiteindelijk laten wij ook zien welke verschillen er zijn tussen jongens en meisjes.

De genoemde getallen zijn scores op een 5-puntsschaal.

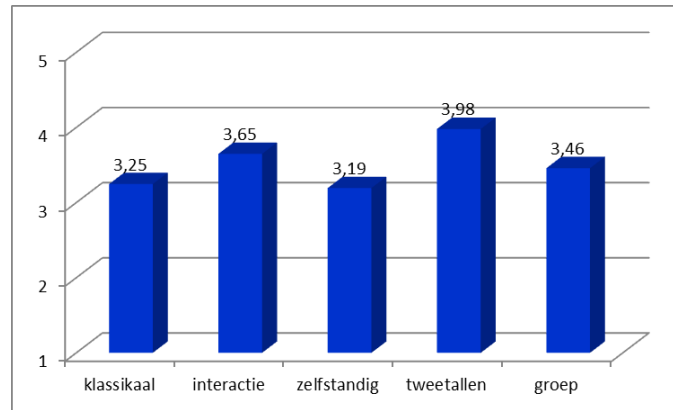

Figuur 1: Antwoorden van alle leerlingen op de vraag of een werkvorm motiverend werkt.

(1 = zeer mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = zeer mee eens)

In figuur 1 staan de resultaten van alle leerlingen. Er is een duidelijk verschil waarneembaar wat betreft de verschillende werkvormen. 'Klassikale instructie', 'zelfstandig werken' en het 'werken in groepen' worden minder hoog gewaardeerd dan 'interactie' en het 'werken in tweetallen'. Van deze laatste werkvormen valt op dat deze ook absoluut redelijk hoog scores.

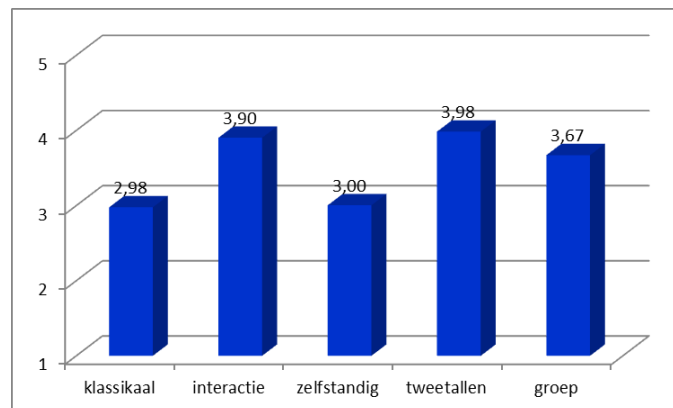
In de volgende figuren zijn de resultaten per klas opgenomen. Deze resultaten worden vergeleken met de bovenstaande gemiddelden over drie jaarlagen.

Figuur 2: Antwoorden van de 2e klas-leerlingen op de vraag of een werkvorm motiverend werkt.

(1 = zeer mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = zeer mee eens)

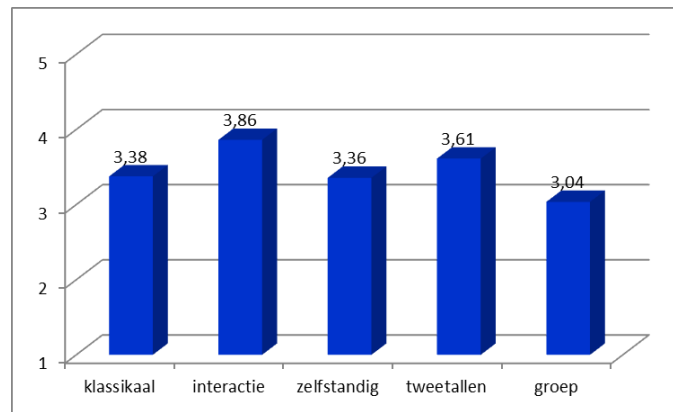
De resultaten van de 2e klas komen in grote lijnen overeen met het algemene beeld (zie figuur 1). Het ‘werken in tweetallen’ en ‘werken in groepen’ wordt iets meer gewaardeerd, terwijl de leerlingen de werkvorm ‘klassikaal lesgeven met interactie’ als minder motiverend ervaren.

Figuur 3: Antwoorden van de 3e klas-leerlingen op de vraag of een werkvorm motiverend werkt.

(1 = zeer mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = zeer mee eens)

In de 3e klas worden ‘klassikaal onderwijs’ en ‘zelfstandig werken’ minder hoog gewaardeerd dan gemiddeld. Daarentegen geven de leerlingen aan dat ‘werken in tweetallen’ en ‘werken in groepen’ een positievere uitwerking op hun motivatie heeft dan bij de gemiddelde leerling.

Figuur 4: Antwoorden van de 4e klas-leerlingen op de vraag of een werkvorm motiverend werkt.

(1 = zeer mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = zeer mee eens)

De 4e klas laat een meer afwijkend beeld zien, vergeleken met de gemiddelden. Zo scoren de werkvormen 'klassikaal lesgeven', 'klassikaal met interactie' en het 'zelfstandig werken' bovengemiddeld, terwijl de overige werkvormen beduidend lager scoren.

Wanneer we de gemiddelden per klas en per werkvorm toetsen op significantie, zien we vergelijkbare verschillen (zie tabel 2). Zo blijkt er geen verschil te bestaan tussen de 2e en de 3e klas binnen één werkvorm. In een vergelijking tussen de 2e en de 4e klas is er alleen verschil binnen 'werken in tweetallen'. Echter, in vergelijking van de 3e klas met de 4e klas, zien we een significant verschil bij alle werkvormen, met uitzondering van 'klassikaal met interactie'.

Wanneer we de gemiddelden per werkvorm binnen een klas vergelijken, zien we een significant verschil in de 2e klas, tussen 'klassikaal' en 'zelfstandig werken', en tussen 'werken in tweetallen' en 'werken in groepen'. Daarnaast zien we in de 3e klas een verschil tussen 'klassikaal' en 'klassikaal met interactie', en 'zelfstandig werken' en 'werken in groepen'. In de 4e klas zien we geen significante verschillen tussen verschillende werkvormen.

Werkvormen	2e klas	3e klas	4e klas	Alle klassen
Klassikaal	3.25 (sd=0.67)	2.98 (sd=0.74)	3.35 (sd=0.71)#	3.19 (sd=0.72)
Interactie	3.65 (sd=0.95)	3.90 (sd=0.67) ‡	3.89 (sd=0.64)	3.80 (sd=0.79)
Zelfstandig	3.19 (sd=0.71)‡	3.00 (sd=0.78)Ø	3.35 (sd=0.90)#	3.18 (sd=0.80)
Tweetallen	3.98 (sd=0.88)Ø	3.98 (sd=0.82)	3.59 (sd=0.86)*#	3.86 (sd=0.87)
Groep	3.46 (sd=1.15)	3.66 (sd=1.06)	3.04 (sd=0.97)#	3.40 (sd=1.09)

* p<0.05, ongepaarde T-test in vergelijking met zelfde werkvorm in 2e klas

p<0.05, ongepaarde T-test in vergelijking met zelfde werkvorm in 3e klas

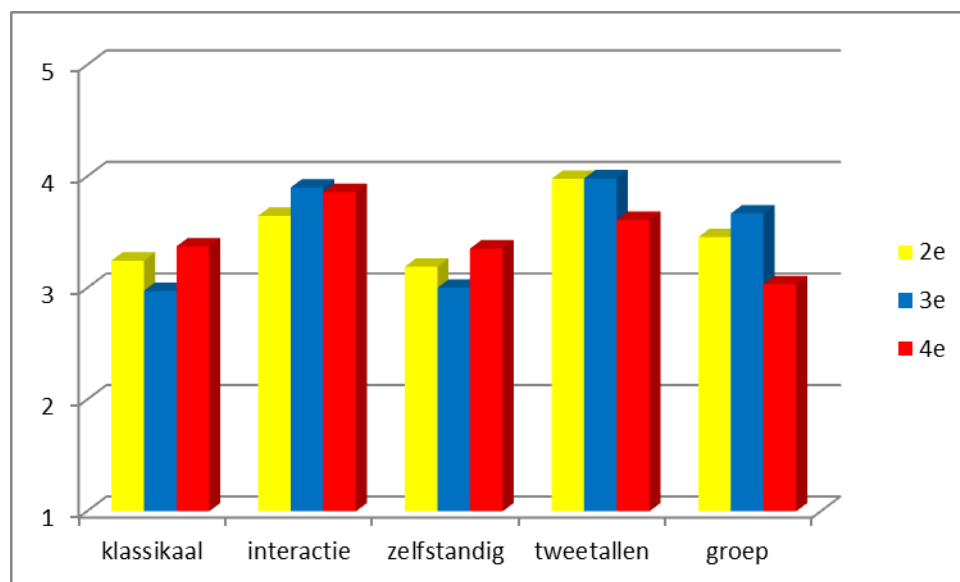
‡ p<0.05, gepaarde T-test in vergelijking met werkvorm klassikaal binnen klas

Ø p<0.05, gepaarde T-test in vergelijking met werkgroep groep binnen klas

Tabel 2: Gemiddelde antwoorden van de leerlingen op de vraag of een werkvorm motiverend werkt, gesplitst per klas.

(1 = zeer mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = zeer mee eens)

De scores van de drie klassen per werkvorm, gesplitst per klas, zijn samengevat in figuur 6.

Figuur 6: Antwoorden van de leerlingen op de vraag of een werkvorm motiverend werkt, gesplitst per klas.

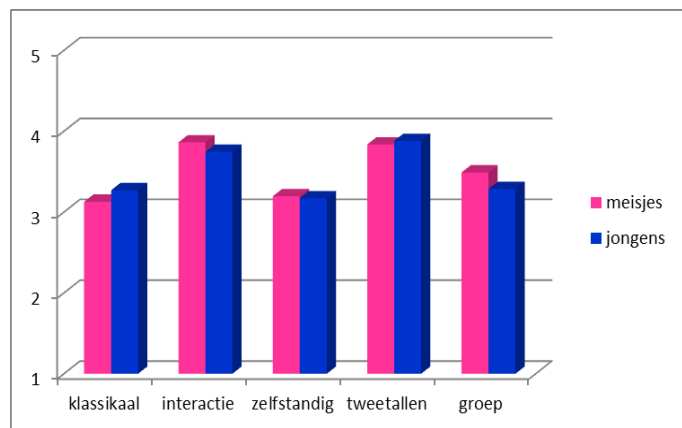
(1 = zeer mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = zeer mee eens)

Duidelijk zichtbaar zijn de verschillen tussen de klassen wat betreft hun voorkeuren voor de werkvormen 'werken in tweetallen' en 'werken in groepen'. Ook valt goed te zien dat de mening van de onderbouwers afwijkt van die van de bovenbouwers.

Verschillen tussen jongens en meisjes

Tabel 3/figuur 5 laat de verschillen tussen de motivatie van jongens en meisjes zien. De getallen zijn een gemiddelde van alle klassen.

Werkvorm	Meisjes	Jongens
Klassikaal	3.13	3.27
Interactie	3.86	3.75
Zelfstandig	3.20	3.17
Tweetallen	3.84	3.88
Groep	3.49	3.29

Tabel 3/figuur 5: Antwoorden van alle leerlingen op de vraag of een werkvorm motiverend werkt, verwerkt per geslacht.

(1 = zeer mee oneens, 2 = mee oneens, 3 = neutraal, 4 = mee eens, 5 = zeer mee eens)

Uit de resultaten blijkt dat meisjes meer waarde hechten aan de werkvorm 'klassikaal lesgeven met interactie' en het 'werken in groepen' dan jongens. Jongens geven daarentegen de voorkeur aan 'klassikaal lesgeven' en het 'werken in tweetallen'. Deze verschillen zijn echter niet significant gebleken.

Conclusie en discussie

Conclusies/uitkomsten van het onderzoek

Aan de hand van de eerder genoemde vraagstelling zullen wij conclusies trekken uit de verzamelde resultaten. De hoofdvraag van dit onderzoek is: Welke werkvormen zorgen voor een betere motivatie van de leerling voor een schoolvak?

Om hier een antwoord op te kunnen geven, zullen wij verschillende onderdelen moeten onderscheiden. We hebben namelijk te maken met verschillende klassen en geslachten. Door de resultaten van deze groepen eerst afzonderlijk te bespreken aan de hand van de onderstaande deelvragen, zullen wij uiteindelijk tot het antwoord op de hoofdvraag komen.

Deelvragen:

- Welke verschillen tussen 2e, 3e en 4e klas-leerlingen bestaan in de voorkeuren voor werkvormen?
- Verkiezen jongens andere werkvormen dan meisjes?

Het antwoord op de eerste vraag zullen we per klas bespreken. De 2e klas geeft aan een betere motivatie te krijgen wanneer de werkvorm 'werken in tweetallen' toegepast wordt. Het 'klassikaal lesgeven' en het 'zelfstandig werken' worden als minder motiverend ervaren. Deze resultaten zijn te verklaren door de eerder aangehaalde theorie van Hooegeven & Winkels erbij te betrekken. Een verklaring zou volgens hen kunnen zijn dat 2e klassers een te beperkt voorstellingsvermogen hebben, waardoor zij moeite hebben om langere tijd naar een docent te luisteren ('klassikaal lesgeven'). Daarnaast zou wellicht mee kunnen spelen dat 2e klassers nog te weinig vertrouwen in hun eigen kennis en kunde hebben, naast een gebrekkige ervaring met het middelbaar onderwijs, waardoor zij zich veiliger voelen wanneer zij kennis kunnen delen met klasgenoten.

In de 3e klas komt hetzelfde beeld naar voren als bij de 2e klas. Ook hier kiezen leerlingen weinig voor 'zelfstandig werken' en het 'klassikaal lesgeven'. Opvallend is echter dat zij ten opzichte van de 2e klas deze werkvormen nog minder motiverend vinden. Gezien het theoretisch kader zou men verwachten dat het prestatievertrouwen gedurende de schoolperiode groeit en dat 3e klassers beter in staat zijn om met 'klassikaal lesgeven' en 'zelfstandig werken' om te gaan. Dit komt echter niet tot uitdrukking in de resultaten. Daarentegen halen zij meer motivatie uit 'klassikale lessen met interactie' en uit 'werken in groepen'. Een verklaring voor bovenstaande resultaten valt te zien in het feit dat deze leeftijdscategorie geborgenheid in de groep zoekt en zich tegelijkertijd wil laten gelden tijdens interactielessen en groepsprocessen.

De resultaten van de 4e klas geven een omgekeerd beeld ten opzichte van de overige klassen. Zo is hier sprake van een grotere voorkeur voor ‘klassikaal lesgeven’ en het ‘zelfstandig werken’. Werkvormen als ‘werken in tweetallen’ en ‘werken in groepen’ scoren opvallend laag. Gelet op de theorie van Deci & Ryan valt goed te verklaren dat de 4e klassers meer neigen naar zelfstandigheid dan de overige klassen. Hun theorie zegt dat teveel sturing van bovenaf vrijheid van de leerling in de weg zit. Waarschijnlijk hebben de 4e klassers dit ondervonden in de onderbouw en werken ze nu liever zelfstandig. Daarnaast zal ook hun voorstellingsvermogen beter in staat zijn om opdrachten op hun eigen manier te interpreteren en uit te voeren (Hoogeveen & Winkels). Tevens zal in de bovenbouw minder behoefte zijn aan de veilige omgeving van groepswork, de leerlingen hebben namelijk in de onderbouw geleerd om op hun eigen kennis te vertrouwen. Zij hebben wellicht ook de negatieve kanten van het groepswork ondervonden, zoals het meeliften van leerlingen op hun kennis en kunde. Ook zal de vakkenkeuze een rol spelen in dit proces. Een leerling heeft gekozen voor een profiel dat bij hem past en hij weet beter waar zijn sterktes/zwaktes liggen. Het antwoord op de tweede deelvraag zullen we voor de gehele onderzoeksgroep bespreken. Dit doen we omdat de focus van dit onderzoek op de voorkeuren voor werkvormen ligt en niet op de verschillen tussen jongens en meisjes. We wilden echter wel graag uitzoeken of er verschillen bestaan in de voorkeuren van jongens en meisjes over werkvormen.

In tegenstelling tot de beweringen in “Handreiking jongens en meisjes” van het SLO⁷ blijkt dat meisjes een grotere voorkeur hebben voor het ‘klassikaal lesgeven met interactie’ en het ‘werken in groepen’ dan jongens. Een eventuele verklaring zou kunnen zijn, gelet op onze praktijkervaring, dat meisjes een hechtere samenhang hebben binnen groepjes.

In de enquête is de leerlingen naar hun gemiddelde cijfer gevraagd om eventuele verbanden met hun motivatie op het gebied van werkvormen te achterhalen. Tussen deze variabelen is echter geen verband waarneembaar. Om deze reden hebben wij deze informatie niet opgenomen in de analyse.

Concluderend kan gesteld worden dat leerlingen het best te motiveren zijn met behulp van de werkvormen ‘klassikaal lesgeven met interactie’ en het ‘werken in tweetallen’. Echter, waar leerlingen in de onderbouw nog graag in groepjes en tweetallen werken, verschuift de voorkeur in de bovenbouw naar een meer zelfstandige manier van werken, zonder teveel sturing van bovenaf.

⁷ <http://handreikingjongensmeisjes.slo.nl/handreiking/leeractiviteiten/activerend/>

Gevolgen voor hypothesen

De uitkomsten van het onderzoek hebben wij naast onze hypothesen gelegd. Hieruit blijkt dat onze verwachting dat leerlingen de activerende werkvormen verkiezen boven de werkvorm waarbij de docent overwegend aan het woord is ('klassikaal lesgeven') maar voor een deel waarheid is. In de bovenbouw blijken leerlingen juist meer behoefte te hebben aan 'klassikaal lesgeven', zij het met een duidelijke inbreng in de vorm van interactie. Voor de onderbouw blijkt onze hypothese wel te kloppen.

De tweede hypothese, waarin verwacht werd dat bovenbouwleerlingen andere werkvormen prefereren dan de leerlingen in de onderbouw blijkt te kloppen. De bovenbouwleerling heeft minder de behoefte om in groepjes en tweetallen te werken en geeft de voorkeur aan 'zelfstandig werken', terwijl onderbouwleerlingen aangeven beter gemotiveerd te raken door het 'werken in tweetallen' en 'werken in groepen'.

Tot slot was onze verwachting dat jongens een sterkere voorkeur hebben voor het werken in tweetallen en groepjes dan meisjes, omdat jongens, zo is door ons verondersteld, minder graag zelfstandig en in stilte aan opdrachten willen en kunnen werken. Deze hypothese blijkt niet te kloppen, omdat uit het onderzoek naar voren komt dat meisjes een grotere voorkeur hebben voor het 'klassikaal lesgeven met interactie' en het 'werken in groepen' dan jongens.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Tijdens ons onderzoek zijn wij uiteraard ook met verschillende docenten en deskundigen op onze praktijkschool in contact gekomen over het onderzoek. De afdelingsleider bovenbouw havo bleek juist bezig te zijn met een motivatieonderzoek in de bovenbouw en wil graag de uitkomsten van ons onderzoek meenemen en gebruiken voor zijn onderzoek dat zich uitsluitend op de motivatieproblemen in de bovenbouw havo richt. De inzet van passende werkvormen, zoals uit ons onderzoek blijkt, kan hem hierbij helpen.

Tevens zou een suggestie kunnen zijn om naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek deze aan de hand van diepte-interviews gedurende het nieuwe schooljaar onder leerlingen in de onderzochte klassen te toetsen.

Als aanvulling kan men ervoor kiezen om het verschil in tussen jongens en meisjes verder uit te diepen. In dit onderzoek hebben we ons bewust beperkt tot het aangeven van de verschillen die er bestaan in de voorkeuren tussen de geslachten. Echter, omdat wij in onze eigen praktijk te maken hebben met gemengde klassen, is een gerichte aanpak voor jongens en voor meisjes niet mogelijk. Wel kan dit voor scholen, waar verschillende klassen bestaan, voor jongens en meisjes zinvol zijn om

de uitkomsten nader te onderzoeken en toe te passen. Dit kan door in de diepte-interviews de uitkomsten van ons onderzoek onder jongens en meisjes te toetsen.

Tot slot kan dit onderzoek verder worden uitgebreid onder vwo-leerlingen. Want het motivatieprobleem mag dan groot zijn onder havo-leerlingen, dit wil niet zeggen dat vwo-leerlingen hier helemaal niet mee te maken hebben. De hypothese is echter wel dat de problemen van een andere aard zullen zijn en dat dit zorgt voor een eventueel andere voorkeur voor werkvormen.

Suggesties voor de praktijk

Dit onderzoek biedt directe aanknopingspunten voor de onderwijspraktijk. Zoals uit de resultaten blijkt, geven leerlingen aan dat werkvormen invloed hebben op hun motivatie in de les. Werkvormen zijn hulpmiddelen voor docenten om hun lessen in te richten en daarmee heeft een docent dus directe invloed op het karakter van zijn lessen. Nu men weet dat onderbouwleerlingen met een andere inzet van werkvormen zijn te motiveren dan bovenbouwleerlingen, vraagt dit van de docent het besef dat elke klas op zijn eigen manier lesgegeven moet worden. Onderbouwklassen kunnen dus het best onderwezen worden door middel van de werkvormen 'werken in tweetallen' en 'werken in groepjes', terwijl bovenbouwklassen het best te benaderen zijn door gebruikmaking van de werkvormen 'klassikaal (met interactie)' en 'zelfstandig werken'.

In 2e of 3e klassen, waarin de motivatie te wensen overlaat, kan het zinvol zijn om kritisch naar de tot dan toe gebruikte werkvormen te kijken. Door te proberen hierin te variëren en deze leerlingen voor de afwisseling zinvolle groepsopdrachten en/of opdrachten in tweetallen te laten uitvoeren kan de motivatie positief worden beïnvloed. Belangrijk is wel dat naderhand door de docent getoetst wordt of de aanpak ook bij de leerlingen heeft geleid tot een hogere motivatie voor het betreffende vak.

In een 4-havoklas kan men juist in het geval van een gebrekkige motivatie bewust kiezen voor klassikaal lesgeven met een duidelijke interactiecomponent tussen docent en leerling. Hierbij valt bijvoorbeeld concreet te denken aan een klassikale discussievorm, waarbij de docent weliswaar duidelijke kaders schept, maar waarbinnen leerlingen de vrijheid hebben om zich te uiten. Ook het aanzetten tot zelfstandigheid kan leerlingen in de bovenbouw helpen hun motivatie voor een schoolvak te vergroten. In plaats van een klassikale uitleg kan een docent ervoor kiezen om leerlingen zelfstandig lesstof te laten ontdekken en pas achteraf een klassikale terugkoppeling te geven.

Literatuurlijst

Boeken/artikelen:

- Boekaerts, M., & Simons, P.R.J. (1995). Leren en instructie, psychologie van de leerling en het leerproces. Assen: Van Gorcum.
- Deci, E., & Ryan, R. (2002). Overview of Self-Determination Theory: An Organismic Dialectical Perspective, in Handbook of Self-Determination Research, pp. 3-34, Rochester.
- Ebbens, E., & Ettekoen, S. (2009). Effectief leren, basisboek. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Hoogeveen, P., & Winkels, J. (2011). Het didactische werkvormenboek. Variatie en differentiatie in de praktijk. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Tooren, M. van, & Becker, M. (1999). Samen aan de slag: klein praktijkboek voor actief en zelfstandig leren. 's Gravenhage: PMVO.
- Verkuyten, M., Thijs, J. & Canatan, K. (2001). Achievement motivation and academic performance among Turkish early and young adolescents in the Netherlands. Genetic, Social, and General Psychology Monographs, 127, p. 378-408.
- Woolfolk Hoy, A., Hughes, M., Walkup, V. (2008). Psychology in Education. Pearson Education Limited.

Websites:

- <http://handreikingjongensmeisjes.slo.nl/handreiking/leeractiviteiten/activerend/>
(geraadpleegd op 05-07-2013)
- <http://www.aanvalopschooluitval.nl/userfiles/file/2012/projectverslagaandachtvoorhavisten.pdf> (geraadpleegd op 11-07-2013)
- <http://www.ou.nl/documents/14300/6dc40eca-8fb9-4964-8838-dd1939701cbc>
(geraadpleegd op 11-07-2013)
- <https://www.kuleuven.be/onderwijslexicon/index.php?zoeker=Werkvormen>
(geraadpleegd op 11-07-2013)

Bijlage 1: Enquêteformulier

Onderzoek naar de waardering voor verschillende werkvormen in de klas.

1. In welke jaarlaag zit je?

2e 3e 4e

2. Ik ben een ...

Man Vrouw

3. Welk cijfer sta je gemiddeld voor ALLE examenvakken samen? Maak een schatting en rond af op een heel cijfer.

Examenvakken zijn: Ne, Wis, En, Du, Fa, Na, Sk, Bio, Ak, Gs

4 5 6 7 8 9 10

4. Wanneer mijn docent tijdens een les overwegend klassikaal lesgeeft, heeft dit een positief effect op mijn motivatie voor dit vak.

Zeer mee oneens Mee oneens Neutraal Mee eens Zeer mee eens

5. Wanneer mijn docent tijdens een les klassikaal lesgeeft en de leerlingen invloed hebben op zijn verhaal (docent vraagt naar ervaringen, reageert op opmerkingen, etc.), heeft dit een positief effect op mijn motivatie voor dit vak.

Zeer mee oneens Mee oneens Neutraal Mee eens Zeer mee eens

6. Wanneer ik tijdens een les zelfstandig aan opdrachten kan werken, heeft dit een positief effect op mijn motivatie voor dit vak.

Zeer mee oneens Mee oneens Neutraal Mee eens Zeer mee eens

7. Wanneer ik tijdens een les samen met een klasgenoot aan opdrachten kan werken, heeft dit een positief effect op mijn motivatie voor dit vak.

Zeer mee oneens Mee oneens Neutraal Mee eens Zeer mee eens

8. Wanneer ik tijdens een les samen met een groep van 3 - 5 leerlingen aan opdrachten kan werken, heeft dit een positief effect op mijn motivatie voor dit vak.

Zeer mee oneens Mee oneens Neutraal Mee eens Zeer mee eens